સીસીઆરએએસ- પરંપરા

પરંપરાગત આરોગ્ય પદ્ધતિઓનું દસ્તાવેજીકરણ, મૂલ્યાંકન અને વૈજ્ઞાાનિક માાન્યતા

કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ (CCRAS)

જવાહરલાલ નેહરુ ભારતીય ચિકિત્સા તથા હોમિયોપેથી અનુસંધાન ભવન,
નં. 61–65, સંસ્થાગત વિસ્તાર 'ડી' બ્લોક સામે, જનકપુરી,
આયુષ મંત્રાલય, ભારત સરકાર
નવી દિલ્હી – 110058

સીસીઆરએએસ- પરંપરા

પરંપરાગત આરોગ્ય પદ્ધતિઓનું દસ્તાવેજીકરણ, મૂલ્યાંકન અને વૈજ્ઞાાનિક માાન્યતા

પૂર્વભૂમિકા

ભારત એવા દેશોમાંનો એક છે જે સમૃદ્ધ પરંપરાગત જ્ઞાન (TK) ના મજબૂત આધાર સાથે સ્વાસ્થ્ય સંબંધી પદ્ધતિઓનો લાંબો ઇતિહાસ ધરાવે છે. તબીબી અને સ્વાસ્થ્ય વિજ્ઞાન સંબંધિત આ પરંપરાગત જ્ઞાન ચરક સંહિતા, સુશ્રુત સંહિતા, અષ્ટાંગ સંગ્રહ જેવા સમર્પિત ગ્રંથોમાં પદ્ધતિસર દસ્તાવેજીકૃત થયેલું છે, તેમજ અનેક બિન-તબીબી સાહિત્યોમાં પૂરક સ્વાસ્થ્ય માહિતી તરીકે પણ ઉપલબ્ધ છે. જો કે, પૂર્વજો દ્વારા સ્થાનિક સ્વાસ્થ્ય પરંપરાઓ (LHTs), મૌખિક સ્વાસ્થ્ય પરંપરાઓ (OHTs), અને વંશગત ચિકિત્સા પદ્ધતિઓ (EMPs) રૂપે ચાલી આવતી અમુક પ્રચલિત સ્વાસ્થ્ય પરંપરાઓ હજુ દસ્તાવેજીકૃત થયા વિનાની છે.

કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ (CCRAS) દ્વારા વ્યક્તિઓમાં અને સમુદાયોમાં પ્રચલિત સ્થાનિક સ્વાસ્થ્ય પરંપરાઓ (LHTs) અને વંશગત ચિકિત્સા પદ્ધતિઓ (EMPs) નું દસ્તાવેજીકરણ અને પ્રમાણીકરણ કરવા માટે સક્રિય અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો છે. આ માટે તેની ૧૪ સંસ્થાઓ દ્વારા ૧૪ રાજ્યોમાં ટ્રાઇબલ હેલ્થ કેર રિસર્ચ પ્રોગ્રામ (THCRP) અંતર્ગત અને તેર રાજ્યોમાં યૌદ સંસ્થાઓ દ્વારા મેડિકો-એથ્નો બોટનિકલ સર્વે (MEBS) દ્વારા દસ્તાવેજીકરણ કરવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત, વ્યક્તિગત અથવા પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતાઓ દ્વારા સ્વેચ્છાએ પૂરા પાડવામાં આવતા માર્ગદર્શનને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રતિક્રિયાત્મક (Reactive) અભિગમ પણ અપનાવવામાં આવે છે. CCRAS દ્વારા આ માહિતીની ચકાસણી અને પ્રમાણીકરણ માટેની એક પદ્ધતિ વિકસાવવામાં આવી છે.આ દાવાઓ/પદ્ધતિઓનું દસ્તાવેજીકરણ કર્યા પછી, એક માળખાકીય પદ્ધતિ અને વ્યવસ્થિત અભિગમ દ્વારા તેમની વિશિષ્ટતા માટે ઓળખ અને પ્રમાણીકરણ કરવામાં આવે છે, તથા માર્ગદર્શનના વૈજ્ઞાનિક ગુણ અને સંભવિત ઉપયોગિતાના આધારે તેમને અગ્રતા આપવામાં આવે છે.

પરંપરાગત ચિકિત્સકો / જ્ઞાન પ્રદાતાઓ ઘણીવાર શાસ્ત્રીય આયુર્વેદિક યોગ અથવા સંહિતા ગ્રંથોમાં દર્શાવેલા નિયમોથી બહારના અમુક ફેરફારો કરીને રોગોનું સંચાલન કરતા હોય છે. સમકાલીન ચિકિત્સા પદ્ધતિ મોટે ભાગે આયુર્વેદીયક ફાર્માકોપિયા ઓફ ઇન્ડિયા (API)અને અયુર્વેદિક ફોર્મ્યુલરી ઓફ ઇન્ડિયા (AFI) જેવા પ્રમાણિત સ્રોતો પર આધારિત છે, તેમ છતાં OHTs અને EMPs ની અંદર દસ્તાવેજીકૃત વગરના જ્ઞાનનો વિશાળ ભંડાર આ પરંપરાઓમાં ઘણીવાર અનુક્ત દ્રવ્યો (Anukta Dravya) એટલે કે અધિકૃત આયુર્વેદિક ગ્રંથોમાં જેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી તેવા દ્રવ્યો, તેમજ નવીન ઔષધીય યોગોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આથી, આયુર્વેદિક ઔષધસંગ્રહ (Pharmacopeia)ને વધુ સમૃદ્ધ બનાવવાની તેમજ સ્વદેશી પરંપરાગત જ્ઞાનના લુપ્ત થવાથી તેને સુરક્ષિત રાખવાની જરૂરિયાત સ્પષ્ટ થાય છે. હાલમાં સૌથી મોટો પડકાર એ છે કે મોટી સંખ્યામાં વંશગત ચિકિત્સા પદ્ધતીઓનું હજુ સુધી દસ્તાવેજીકરણ થયું નથી, જેના કારણે આ પરંપરાગત જ્ઞાનનો વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અને ઉપયોગ માટેનો લાભ મર્યાદિત રહે છે.આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, CCRAS દ્વારા **'પરંપરાગત સ્વાસ્થ્ય પદ્ધતિઓનું દસ્તાવેજીકરણ, મૂલ્યાંકન અને વૈજ્ઞાનિક પ્રમાણીકરણ'** (PARAMPARA) ની શરૂઆત કરવામાં આવી છે. આ પહેલ પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતાઓ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી પરંપરાગત તબીબી પદ્ધતિઓનું પદ્ધતિસર દસ્તાવેજીકરણ અને પ્રમાણીકરણ કરે છે.

પુરાવા-આધારિત મૂલ્યાંકનને અપનાવીને, 'પરંપરાગત' (PARAMPARA) એ અદસ્તાવેજીકૃત પરંપરાગત/દેશી જ્ઞાન અને ઔપચારિક વૈજ્ઞાનિક મૂલ્યાંકન વચ્ચેની ખાાઈને પૂરે છે, જે સંશોધન અને વિકાસ માટે નવા રસ્તાઓ ખોલવાની સાથે ભારતની તબીબી વારસાનું સંરક્ષણ પણ સુનિશ્ચિત કરે છે.

આ પહેલ અનન્ય સ્થાનિક સ્વાસ્થ્ય પરંપરાઓના વૈજ્ઞાનિક પ્રમાણીકરણ અને દસ્તાવેજીકરણ પર ભાર મૂકે છે, કારણ કે તે સ્વીકારે છે કે વૈશ્વિક સ્વીકૃતિ માટે અને ભારતની સમૃદ્ધ તબીબી વારસાના રક્ષણ માટે આવું પુરાવા-આધારિત મૂલ્યાંકન આવશ્યક છે.

હેતુ

1. સ્થાનિક સ્વાસ્થ્ય પરંપરાઓ (LHTs), મૌખિક સ્વાસ્થ્ય પરંપરાઓ (OHTs), અને એથ્નોમેડિકલ પદ્ધતિઓ (EMPs) નું વ્યવસ્થિત દસ્તાવેજીકરણ અને માન્યતા હાથ ધરવા
2. એથ્નોવેટરિનરી (પશુચિકિત્સાની પરંપરાગત) પદ્ધતિઓનું વ્યવસ્થિત દસ્તાવેજીકરણ અને માન્યતા હાથ ધરવા.
3. યોગ્ય દાવાઓ/પદ્ધતિઓની વૈજ્ઞાનિક યોગ્યતાના આધારે સંશોધન અભ્યાસો (પ્રિકલિનિકલ/ક્લિનિકલ, વગેરે) હાથ ધરવા.

કાર્યસંચાલન માર્ગદર્શિકા

તબક્કો 1

i. પરંપરાગત સ્વાસ્થ્ય પદ્ધતિઓ માટેના દસ્તાવેજીકરણનું નિયત ફોર્મ સબમિટ કરવું:

કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ (CCRAS) - પરાંપરા (PARAMPARA) માટે પરંપરાગત સ્વાસ્થ્ય પદ્ધતિઓના દસ્તાવેજીકરણનું નિયત ફોર્મ સીસીઆરએએસ ની વેબસાઇટ પર ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે. રસ ધરાવતા પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતાઓ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલા ફોર્મ (ભાગ-૧)નો ઉપયોગ કરીને અરજી કરી શકે છે. જે પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતાઓ જાતે ફોર્મ ભરવામાં અસમર્થ હોય તેઓ સહાયતા મેળવી શકે છે. આવા જ્ઞાનધારકોને સહાય કરનાર વ્યક્તિઓનો CCRAS દ્વારા યોગ્ય રીતે આભાર/ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે.. યોગ્ય રીતે ભરેલું ફોર્મ **(ભાગ-૧),** સહાયક દસ્તાવેજો તરીકે ઓછામાં ઓછા ૨૦ કેસો સાથે, નીચેના સરનામે સીસીઆરએએસ ને સબમિટ કરી શકાશે: ડિરેક્ટર જનરલ, સીસીઆરએએસ , જવાહર લાલ નેહરુ ભારતીય ચિકિત્સા તથા હોમિયોપેથી અનુસંધાન ભવન, ઇન્સ્ટિટ્યુશનલ એરિયા, 'D' બ્લોકની સામે, જનકપુરી, નવી દિલ્હી - 110058 અથવા ઈમેલ: ccras-parampara@gmail.com, અથવા દેશના વિવિધ ભાગોમાં આવેલા નજીકના સીસીઆરએએસકેન્દ્રો/સંસ્થાઓના સરનામે **(પરિશિષ્ટ-૧) પણ માહિતી રજૂ કરી શકાય છે.**. દાવાઓ/પદ્ધતિઓ સંબંધિત માહિતી સબમિટ કરવા માટે સીસીઆરએએસનો સંપર્ક કરવો સ્વૈચ્છિક છે, અને તે માટે નિર્ધારિત નિયમો અને શરતો સાથે સંમતિ આપવી જરૂરી રહેશે.. સબમિટ કરેલી માહિતી સીસીઆરએએસના રેકોર્ડમાં ગોપનીય રાખવામાં આવશે.

ભાગ A. સીસીઆરએએસ સચિવાલય દ્વારા પરંપરાગત દાવાઓ/પદ્ધતિઓનું પ્રાથમિક મૂલ્યાંકન:

સીસીઆરએએસ સચિવાલય જૈવ વૈવિધ્ય અધિનિયમ 2002 વગેરે જેવા નિયમનકારી માર્ગદર્શિકા મુજબ મૌલિકતા, નવીનતા/વિશિષ્ટતા, વૈજ્ઞાનિક યોગ્યતા, રાષ્ટ્રીય પ્રાથમિકતાઓ અને અપૂર્ણ આરોગ્ય જરૂરિયાતો સાથે સુસંગતતા, અનુવાદકીય ક્ષમતા, IUCN સ્થિતિ, અને વ્યવહારિકતા/યોગ્યતા માટે પરંપરાગત દાવાઓ/પદ્ધતિઓનું પ્રાથમિક મૂલ્યાંકન અને ચકાસણી કરશે.

ભાગ B. ક્ષેત્રીય મુલાકાત:

સચિવાલય દ્વારા પ્રાથમિક ચકાસણી કર્યા બાદ, જો પરંપરાગત દાવો/પદ્ધતિ યોગ્ય જણાશે, તો જરૂરિયાત મુજબ CCRASની ટીમ દ્વારા ક્ષેત્રીય મુલાકાત હાથ ધરવામાં આવશે. આ ટીમમાં આયુર્વેદ અને વનસ્પતિશાસ્ત્રના નિષ્ણાતો અથવા જરૂરી જણાય તેવા અન્ય નિષ્ણાતોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે. ટીમ પરંપરાગત જ્ઞાનધારકના સ્થળની મુલાકાત લઈને સંબંધિત પરંપરાગત દાવા/પદ્ધતિનું પુનઃમૂલ્યાંકન કરશે..

તબક્કો-2

i. **આંતરિક તપાસ સમિતિ (આઇએસસી) દ્વારા સમીક્ષાઃ**

સીસીઆરએએસ આંતરિક તપાસ સમિતિ (ISC) ક્ષેત્ર દ્વારા ક્ષેત્રીય મુલાકાતના અહેવાલના આધારે સંબંધિત દાવા/પરંપરાગત પદ્ધતિઓની સમીક્ષા કરવામાં આવશે. આ સમીક્ષામાં મૌલિકતા, નવીનતા/વિશિષ્ટતા, વૈજ્ઞાનિક ગુણવત્તા, રાષ્ટ્રીય પ્રાથમિકતાઓ અને અપૂર્ણ જરૂરિયાતો સાથેની સુસંગતતા, વ્યવહારુ રૂપાંતરણની સંભાવના, IUCN સ્થિતિ તથા વ્યવહાર્યતા/યોગ્યતા જેવા

પાસાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવશે. આ મૂલ્યાંકન Biological Diversity Act, 2002 વગેરે જેવા લાગુ નિયમનકારી માર્ગદર્શકો અનુસાર કરવામાં આવશે, જેથી દાવા/પધ્ધતિનું આગળના મૂલ્યાંકન માટે યોગ્ય નિર્ધારણ કરી શકાય. માર્ગદર્શિકા. મૂલ્યાંકનના કોઈપણ તબક્કે, જરૂરિયાત મુજબ સીસીઆરએએસ દ્વારા બાહ્ય નિષ્ણાત સભ્ય ને સમિતિમાં સહ-સભ્ય તરીકે સામેલ કરી શકે છે..

ii. નિષ્ણાત સમીક્ષાઃ

વિશિષ્ટ પરંપરાગત દાવાઓ/પધ્ધતિઓને તેમની વૈજ્ઞાનિક ગુણવત્તા અને આગળના સંશોધન માટેની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે સીસીઆરએએસની સંબંધિત સમિતિઓ, જેમ કે પ્રોજેક્ટ મંજૂરી અને દેખરેખ સમિતિ (PAMC), વૈજ્ઞાનિક સલાહકાર જૂથ (SAG), વૈજ્ઞાનિક સલાહકાર બોર્ડ (SAB) અથવા નિયુક્ત નિષ્ણાતો સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે. જરૂરિયાત મુજબ, પરંપરાગત જ્ઞાનધારકને ઉપરોક્ત સીસીઆરએએસ સમિતિઓ સમક્ષ ચર્ચા અને પરામર્શ માટે ઉપસ્થિત થવા આમંત્રિત કરવામાં આવશે.

ઉપરોક્ત સમિતિઓની ભલામણોના આધારે, યોગ્ય જણાય તેવા પરંપરાગત દાવાઓ/પધ્ધતિઓ અંગે સીસીઆરએએસની સંશોધન અને વ્યાપારીકરણ નીતિ અનુસાર સંશોધન અને વિકાસની કામગીરી હાથ ધરવામાં આવી શકે છે. આ માટે બિન-જાહેરાત કરાર (એનડીએ) સહિતના સમજૂતી કરાર (મેમોરેન્ડમ ઓફ એગ્રીમેન્ટ) પર હસ્તાક્ષર કરવાના રહેશે.

****

પરંપરાગત આરોગ્ય પદ્ધતિઓના દસ્તાવેજીકરણ માટેનું ફોર્મેટ

કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ

આયુષ મંત્રાલય

(ભારત સરકાર)

સીસીઆરએએસ-પરંપરા

ભાગ – I : પ્રાથમિક ચકાસણી માટેનું પ્રારૂપ

(પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતા દ્વારા પ્રથમ રજૂઆત માટેનું સંક્ષિપ્ત ફોર્મેટ)

કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ (CCRAS), આયુષ મંત્રાલય, ભારત સરકાર.

આ પ્રથમ તબક્કાની રજૂઆત છે, જેને સંક્ષિપ્ત રાખવામાં આવી છે જેથી પરંપરાગત જ્ઞાનધારકોને તેમની પરંપરાગત આરોગ્ય પદ્ધતિઓ રજૂ કરવામાં કોઈ સંકોચ કે અચકાટ ન થાય. આ ફોર્મેટમાં પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતા/અરજદારની વિગતો, દાવા/પ્રથાનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન અને ઓછામાં ઓછા 20 સારવાર કરાયેલા કેસોનો સારાંશ આવરી લેવામાં આવ્યો છે. પ્રારંભિક સ્ક્રિનિંગમાં યોગ્ય મળેલા દાવાઓ (હાલની CCRAS-PARAMPARA તબક્કો-1 પ્રક્રિયા અનુસાર) ભાગ II-વિગતવાર વૈજ્ઞાનિક દસ્તાવેજીકરણ ફોર્મેટ તરફ આગળ વધશે, જે CCRASઆયુર્વેદીય સંશોધન અધિકારી સાથે સંયુક્ત રીતે પૂર્ણ કરવામાં આવશે. ભાગ–૧ રજૂ કરવાથી દાવો/પદ્ધતિ સ્વીકારવામાં આવી છે અથવા મંજૂર કરવામાં આવી છે તેવું માનવામાં આવશે નહીં.

વિભાગ A — પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતા / અરજદારની વિગતો

પરંપરાગત જ્ઞાનપ્રદાતા /અરજદાર — મૂળભૂત માહિતી		
ક્રમ	**વિગતો**	**વિગતો/પ્રતિભાવ**
A.1	નામ અને સંપૂર્ણ સરનામું (મોબાઇલ નંબર અને ઈ-મેઇલ, જો ઉપલબ્ધ હોય)	
A. 2	ઉંમર/જન્મ તારીખ	
A. 3	લિંગ	
A. 4	સામાન્ય શૈક્ષણિક લાયકાત	
A. 5	તબીબી/પરંપરાગત ચિકિત્સા સંબંધિત લાયકાત, જો કોઈ હોય તો ડિગ્રી/પ્રમાણપત્ર, સંસ્થા અને લાયકાત પ્રાપ્ત કર્યાનું વર્ષ,	
A. 6	પરંપરાગત પ્રથાની પદ્ધતિ/શ્રેણી: સ્થાનિક આરોગ્ય પરંપરા (LHT)/મૌખિક આરોગ્ય પરંપરા (OHT))/એથનોમેડિકલ પ્રેક્ટિસ (EMP)/એથ્નોવેટરિનરી પ્રથા/ અન્ય (કૃપા કરીને સ્પષ્ટ કરો)	
A. 7	જ્ઞાનનો સ્રોત-પ્રથા કેવી રીતે પ્રાપ્ત થઈ વંશપરંપરાગત/ગુરુ-શિષ્ય પરંપરા/સ્વ અનુભવ સામુદાયિક જ્ઞાન/અન્ય (કૃપા કરીને સ્પષ્ટ કરો)	
A. 8	(i) પ્રથાનો પારિવારિક ઇતિહાસ: (i) શું આ પ્રથા વંશપરંપરાગત છે/પરિવારમાં પેઢી દર પેઢી ચાલી આવી છે? (હા/ના) (ii) આ પ્રથા સાથે સંકળાયેલી પરિવારની પેઢીઓની સંખ્યા (iii) જેમની પાસેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય તે પરિવારના સભ્ય(ઓ) અથવા ગુરુનું નામ અને સંબંધ	
A. 9	અભ્યાસના વર્ષો/કુલ અનુભવ (વર્ષોમાં)	
A. 10	રોગની સારવારમાં વિશેષતા વિસ્તાર/શાખા	
A. 11	પ્રાપ્ત થયેલ તાલીમ, જો કોઈ હોય તો ઔપચારિક અથવા અનૌપચારિક; સંસ્થા/ગુરુ; સમયગાળો; પ્રાપ્ત પ્રમાણપત્ર (જો ઉપલબ્ધ હોય તો તેની નકલ સંલગ્ન કરો)	
A.12	કોઈ પરંપરાગત/સ્થાનિક ચિકિત્સક મંડળ અથવા સંસ્થા સાથે નોંધાયેલ છે કે કેમ: જો હા, તો નોંધણીની વિગતો આપો.	
A. 13	અરજદારના સ્થાનિક વિસ્તારમાં કોઈ આધુનિક તબીબી સુવિધા ઉપલબ્ધ છે કે કેમ (હા/ના) જો હા, તો કાર્યસ્થળ / ગામથી તેનું અંતર દર્શાવો.	

વિભાગ B — દાવા / પ્રથાનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન

આ વિભાગ દવા/ફોર્મ્યુલેશન, પ્રક્રિયા/તકનીક અથવા સાધન/ઉપકરણના દાવાને સમાન રીતે લાગુ પડે છે-માત્ર બી 1 પર ટિક કરેલા પ્રદાવાના પ્રકારને અનુરૂપ માત્ર સંબંધિત વિગતો જ ભરો અને બાકીની વિગતો માટે "લાગુ પડતું નથી (N/A)" લખો.; બાકીના "એન/એ" ચિહ્નિત કરો. સંદ કરેલ પ્રકાર માટેની સંપૂર્ણ તકનીકી વિગતો પ્રાથમિક મૂલ્યાંકન બાદ જરૂરીયાત મુજબ ભાગ-II માં નોંધવામાં આવશે — દવા માટે વિભાગ B1–B3, પ્રક્રિયા/તકનીક માટે વિભાગ B4 અને સાધન/ઉપકરણ માટે વિભાગ B5.

દાવા/પ્રથાની પ્રકૃતિ અને સંક્ષિપ્ત વર્ણન		
ક્રમ	**વિગતો**	**વિગતો/પ્રતિભાવ**
B. 1	દાવાનો પ્રકાર (લાગુ પડે તે બધા પર ટિક કરો) *એકલ દવા □ સંયુક્ત ઔષધયોગ (ઔષધિ યોગ) □* *પ્રક્રિયા/તકનીક □ સાધન/ઉપકરણો □*	
B. 2	દાવાનું નામ *દવા/ફોર્મ્યુલેશન માટે-પ્રાદેશિક/સ્થાનિક નામ, હિન્દી નામ* *સંસ્કૃત નામ અને વનસ્પતિશાસ્ત્રીય/વૈજ્ઞાનિક નામ, (જો જાણીતું હોય તો) આપવું* *પ્રક્રિયા/તકનીક અથવા સાધન/ઉપકરણ માટે-સ્થાનિક/પ્રાદેશિક ઉપયોગમાં લેવાતું નામ અને હિન્દી નામ, જો કોઈ હોય તો.*	
B.3	દાવાનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન *૩–૪ પંક્તિઓમાં દાવો શું છે તે જણાવો; ક્રિયા/તકનીક માટે તેની પદ્ધતિ તથા ઉપયોગમાં લેવાતી સામગ્રી/સાધનોનું વર્ણન કરો. સાધન/ઉપકરણ માટે તે કઇ સામગ્રીથી બનાવવામાં આવે છે અને તેનો હેતુ શું છે તે જણાવો. તેનો ઉપયોગ/પ્રશાસન/અમલ કેવી રીતે કરવામાં આવે છે તેની સંક્ષિપ્ત માહિતી આપો.*	
B.4	સામેલ સામગ્રી, સાધનો અથવા ઉપકરણો *પ્રક્રિયા/તકનીક અને સાધન/ઉપકરણ દાવાઓને લાગુ પડે છે-માત્ર સંક્ષિપ્ત નોંધ; વિગતવાર વર્ણન, માપ/પરિમાણો તથા ફોટોગ્રાફ/આકૃતિ ભાગ-II માં આગળના વિભાગમાં રજૂ કરવાની રહેશે.*	
B.5	જે રોગો/આરોગ્ય સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે:	
B.6	*આ પ્રથા પરંપરાગત/વંશપરંપરાગત છે કે કેમ: પ્રથા કેટલા વર્ષોથી પ્રચલિત છે તેનો અંદાજિત સમયગાળો.*	
B.7	સ્થાનિક વિસ્તારમાં કાચી દવાની વિપુલતા/ઉપલબ્ધતા *માત્ર દવા/ફોર્મ્યુલેશન દાવાઓને જ લાગુ પડે છે-અન્યથા એન/એ ચિહ્નિત કરો □* *પ્રચુર □ વારંવાર ઉપલબ્ધ □ પ્રસંગોપાત/અલ્પ ઉપલબ્ધ □ દુર્લભ □ અત્યંત દુર્લભ □* *લાગુ પડતું નથી (N/A) □*	
B.8	શું આ દાવો અન્ય કોઈ સંસ્થા/એજન્સી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે અથવા તે વિચારણા હેઠળ છે?	

વિભાગ C — પ્રાથમિક કેસનો સારાંશ (ઓછામાં ઓછા 20 કેસ)

પ્રારંભિક મૂલ્યાંકન માટે ઉપરોક્ત દાવા/પ્રથાનો ઉપયોગ કરીને સારવાર કરાયેલા ઓછામાં ઓછા 20 કેસોની યાદી બનાવો. વધુ મૂલ્યાંકન માટે પસંદ કરાયેલા કેસો માટે વિગતવાર, ચકાસાયેલ કેસ દસ્તાવેજીકરણ પ્રોફોર્મા CCRAS આયુર્વેદ સંશોધન અધિકારીની સહાયથી ભાગ II માં સંકલિત કરવામાં આવશે. (જો 20 થી વધુ કેસ સૂચિબદ્ધ કરવાના હોય તો સમાન ફોર્મેટમાં વધારાની શીટ્સનો ઉપયોગ કરો.)

ક્રમ	દર્દી / લાભાર્થીનું નામ	ઉંમર / લિંગ	સરનામું (ગામ / શહેર, જિલ્લો, રાજ્ય)	નિદાન / સારવાર કરાયેલ રોગ / સ્થિતિ	પરિણામ
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					

વિભાગ D-ઘોષણા

હું આથી જાહેર કરું છું કે ઉપર આપેલી માહિતી મારી શ્રેષ્ઠ જાણકારી મુજબ સાચી છે, અને હું સ્વેચ્છાએ આ દાવો/પ્રથા CCRAS-PARAM-PARA પહેલ હેઠળ પ્રારંભિક તપાસ માટે CCRAS સમક્ષ રજૂ કરી રહ્યો છું. હું આ સબમિશનની વિગતોનો ઉપયોગ જાહેરાત/સ્વ-પ્રચાર માટે કરીશ નહીં.

હું સમજું છું કે આ ભાગ 1 બંધારણની રજૂઆત સી. સી. આર. એ. એસ. દ્વારા દાવાની સ્વીકૃતિ અથવા મંજૂરીને સૂચિત કરતી નથી, ન તો તે મને કોઈ પ્રમાણપત્ર, ઇનામ અથવા પુરસ્કાર માટે હકદાર બનાવે છે.

તારીખ:_____ સ્થાન:_____

પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતાની સહી

સંલગ્ન ચેકલિસ્ટ: (a) યોગ્ય રીતે પૂર્ણ કરેલ ભાગ I ફોર્મેટ (વિભાગો a-c); (b) ઓછામાં ઓછા 20 કેસોનો સારાંશ (વિભાગ- c); (c) પ્લાન્ટનો નમૂનો, જ્યાં લાગુ હોય; (d) કોઈપણ દાવો કરેલા સાધનનો ફોટોગ્રાફ, જ્યાં ઉપલબ્ધ હોય.

સીસીઆરએએસ-પરંપરા

ભાગ 2-વિગતવાર વૈજ્ઞાનિક દસ્તાવેજીકરણ પ્રોફોર્મા

(ભાગ-I ની પ્રાથમિક ચકાસણી પછી પસંદ કરાયેલા દાવાઓ માટે, આ વિભાગ કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ (CCRAS), આયુષ મંત્રાલય, ભારત સરકાર. (CCRAS) ના આયુર્વેદ સંશોધન અધિકારી સાથે સંયુક્ત રીતે ભરવાનો રહેશે.)

(ભાગ-Iની પ્રાથમિક ચકાસણી બાદ પસંદ કરવામાં આવેલા દાવાઓ માટે CCRASના આયુર્વેદ સંશોધન અધિકારીની સહાયથી સંયુક્ત રીતે પૂર્ણ કરવાનું રહેશે.)
કેન્દ્રીય આયુર્વેદીય વિજ્ઞાન અનુસંધાન પરિષદ (CCRAS), આયુષ મંત્રાલય, ભારત સરકાર.

ભાગ-I નો ક્રોસ-સંદર્ભ		
ક્રમ	**વિગતો**	**વિગતો/પ્રતિભાવ**
સંદર્ભ 1	અરજદારનું નામ (ભાગ I, વિભાગ A. 1 મુજબ)	
સંદર્ભ 2	ભાગ-I ની રજૂઆત / સંદર્ભ નંબર અને તારીખ	
સંદર્ભ 3	ભાગ-Iના વિભાગ Cમાંથી વિગતવાર દસ્તાવેજીકરણ માટે પસંદ કરાયેલા કેસો (ક્રમ નં. દર્શાવો):	

વિભાગ B — દાવા સંબંધિત વિગતવાર દસ્તાવેજીકરણ

B1. ઔષધિ / ઔષધ સંયોજનની ઓળખ — વધારાની વિગતો		
ક્રમ	**વિગતો**	**વિગતો/પ્રતિભાવ**
B.1	દવાનો સ્રોત/મૂળ (એક જ દવા માટે) છોડ/પશુ/ખનિજ/અન્ય (કૃપા કરીને સ્પષ્ટ કરો)	
B.2	વપરાયેલ ભાગો દા.ત. મૂળ, છાલ, પાન, સંપૂર્ણ વનસ્પતિ, ગુંદર/રેઝિન વગેરે — સંયુક્ત ઔષધયોગ હોય તો દરેક ઘટક માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલ ભાગ સ્પષ્ટ કરો	
B.3	જો દવા વનસ્પતિ/વનસ્પતિજન્ય મૂળની હોય: નમૂનો (Specimen) જોડેલ છે કે કેમ? (હા/ના). આશરે એક ફૂટ લાંબી, ફૂલ/ફળ ધરાવતી ડાળીનો નમૂનો દબાવીને (pressed) સારી રીતે સૂકવીને જોડવાનો રહેશે.	

B2. સંયુક્ત ઔષધિય યોગ (ઔષધી યોગ) — વધારાની વિગતો		
ક્રમ	**વિગતો**	**વિગતો/પ્રતિભાવ**
B.4	શું આ શાસ્ત્રીય યોગ (શાસ્ત્રીય/ગ્રંથબદ્ધ ઔષધયોગ) છે? (હા/ના) જો હા, તો શાસ્ત્રીય યોગનું નામ આપો.	
B.5	મૂળ ગ્રંથનો સંસ્કૃત શ્લોક: જો આ શાસ્ત્રીય યોગ હોય, તો સંબંધિત મૂળ સંસ્કૃત શ્લોક આપો	
B.6	ગ્રંથનો સંપૂર્ણ સંદર્ભ: ગ્રંથનું નામ, ખંડ/ભાગ, અધ્યાય તથા શ્લોક ક્રમાંક દર્શાવોર	
B.7	જો શાસ્ત્રીય યોગ ન હોય — ઘટકોની યાદી: દરેક ઘટકનું નામ (પ્રાદેશિક/હિન્દી/સંસ્કૃત/વનસ્પતિશાસ્ત્રીય નામ), ઉપયોગમાં લેવાયેલ ભાગ તથા માત્રા /પ્રમાણ દર્શાવો.	

B3. તૈયારી, માત્રા અને આપવાની પદ્ધતિ		
ક્રમ	વિગતો	વિગતો/પ્રતિભાવ
B.8	ઔષધનું ઔષધ સ્વરૂપ: જેમ કે ચૂર્ણ, ક્વાથ/કષાય, તૈલ, વટી/ગુટિકા, અરિષ્ટ/આસવ, લેહ વગેરે.	
B.9	તૈયારીની પદ્ધતિ/પ્રક્રિયા શુદ્ધિકરણ (શોધન) લાગુ પડતું હોય તો તેની વિગતો સહિત, તબક્કાવાર તૈયારી પ્રક્રિયા.	
B.10	જે રોગો અને લક્ષણોમાં ઉપયોગી છે: વિગતવાર વર્ણન	
B.11	દ્રવાની અન્ય ક્રિયાઓ/અસરો	
B.12	માત્રા (વિવિધ તબક્કાઓ/વય જૂથો/શરતો પર)	
B.13	અનુપાન/વાહક દ્રવ્ય (વિવિધ તબક્કાઓ/શરતો પર)	
B.14	સારવારનો સમયગાળો	
B.15	ઔષધ આપવાનો માર્ગ	
B.16	પથ્ય-અપથ્ય: આહાર અને જીવનશૈલી સંબંધિત નિયંત્રણો તથા વિશેષ સાવચેતીઓ	
B.17	અવલોકન કરાયેલ કોઈપણ આડઅસરો/જટિલતાઓ, જો કોઈ હોય તો	
B.18	હાથ ધરવામાં આવેલા માનકીકરણની વિગતો, જો કોઈ હોય તો	
B.19	હાથ ધરવામાં આવેલા સલામતી/ઝેરી અભ્યાસોની વિગતો, જો કોઈ હોય તો	
B.20	ઔષધના ઉપયોગ માટેની વિશિષ્ટ સૂચનાઓ: જેમ કે ઔષધ દ્રવ્યના સંગ્રહનો સમય/ઋતુ, સંગ્રહની પરિસ્થિતિઓ, પ્રક્રિયા દરમિયાન રાખવાની સાવચેતીઓ, ભોજન સાથે અથવા ભોજન પહેલાં/પછી લેવાનો સમય વગેરે.	

B4. રોગ વ્યવસ્થાપન માટે ઉપયોગમાં લેવાતી પ્રક્રિયાઓ/તકનીકો

જો પરંપરાગત ચિકિત્સક હાથથી કરવામાં આવતી અથવા સાધન-સહાયિત પ્રક્રિયાઓનો ઉપયોગ કરતા હોય તો આ વિભાગ પૂર્ણ કરવો — જેમ કે અસ્થિભંગ/હાડકાં બેસાડવાની પ્રક્રિયા, ટાંકા લેવા, પ્રેશર અથવા પોઇન્ટ થેરાપી, અગ્નિકર્મ/દાહકર્મ, રક્તમોક્ષણ, માલિશ/મેનિપ્યુલેશન, પ્રસૂતિ સંબંધિત પ્રક્રિયાઓ વગેરે.

B4. પ્રક્રિયા / સારવાર પદ્ધતિની વિગતો		
ક્રમ	વિગતો	વિગતો/પ્રતિભાવ
B.21	પ્રક્રિયા/તકનીકનું નામદા. ત. હાડકાની ગોઠવણી/અસ્થિભંગ વ્યવસ્થાપન, ટાંકા લગાવવા, દબાણ ઉપચાર, અગ્નિકર્મ/દાહકર્મ, રક્તમોક્ષણ, માલિશ વગેરે.	
B.22	શરતો/સૂચનો કે જેના માટે પ્રક્રિયાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.	
B.23	પ્રક્રિયાનું તબક્કાવાર વર્ણન વપરાયેલી સામગ્રી/સાધનો; ટેકનીક/તબક્કાનો ક્રમ; દરેક બેઠકનો સમયગાળો	
B.24	આ પ્રક્રિયા અંગે ચિકિત્સકની વિશિષ્ટ તાલીમ/અનુભવ	
B.25	સત્રોની આવર્તન અને પ્રક્રિયા અભ્યાસક્રમનો કુલ સમયગાળો	
B.26	પ્રક્રિયા પહેલાં અને પ્રક્રિયા પછીની સંભાળ	
B.27	સાવચેતીઓ/પ્રતિબંધો	
B.28	અવલોકન કરાયેલ પ્રતિકૂળ ઘટનાઓ/જટિલતાઓ, જો કોઈ હોય તો.	
B.29	પ્રક્રિયાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તેવા કેસોની સંખ્યા અને પરિણામ.	
B.30	પ્રક્રિયા પરંપરાગત/વંશપરંપરાગત છે કે સ્વયં વિકસાવેલી છે. પ્રક્રિયા કેટલા વર્ષોથી ઉપયોગમાં છે તેની વિગતો.	

B5. પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતા દ્વારા વિકસિત અથવા ઉપયોગમાં લેવાતા સાધનો/ઉપકરણો

જો અરજદાર દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલ, સુધારેલ અથવા પરંપરાગત રીતે ઉપયોગમાં લેવાતા કોઈપણ સાધન, ઉપકરણ અથવા સાધનસામગ્રી અંગે દાવો કરવામાં આવ્યો હોય, તો જ આ વિભાગ ભરવો.

B5. સાધન / ઉપકરણની વિગતો		
ક્રમ	**વિગતો**	**વિગતો/પ્રતિભાવ**
B.31	સાધન અથવા ઉપકરણનું નામ/સ્થાનિક નામ	
B.32	સાધન/ઉપકરણનો હેતુ/ઉપયોગ	
B.33	સાધનનું વર્ણન સામગ્રી, પરિમાણો અને ડિઝાઇન-જો ઉપલબ્ધ હોય તો ચિત્ર અથવા ફોટોગ્રાફ જોડો	
B.34	સાધનની તૈયારી/બનાવટની પદ્ધતિ	
B.35	ડિઝાઇનનો સ્રોત પરંપરાગત/વંશપરંપરાગત અથવા સ્વ-નવીનીકરણ/સંશોધિત	
B.36	ઉપયોગમાં લેવાયેલા વર્ષોની સંખ્યા	
B.37	શું હાલમાં ઉત્પાદિત/ઉપલબ્ધ છે, અને સ્રોત	
B.38	ઉપયોગ દરમિયાન સલામતીની વિશેષતાઓ અને સાવચેતીઓ	
B.39	જો લાગુ હોય તો કોઈપણ પ્રવર્તમાન પ્રમાણભૂત સાધન સાથે સરખામણી	
B.40	સાધન સંબંધિત અન્ય કોઈ દાવો/નવીનતા	

વિભાગ C-કેસોના દસ્તાવેજીકરણ માટેની વિગતવાર રજૂઆત

આ કેસ દસ્તાવેજીકરણ પ્રોફોર્માની ફોટોકૉપી કરીને ભાગ-I, વિભાગ Cમાં દર્શાવેલા (અથવા ક્ષેત્ર મુલાકાત દરમિયાન ઓળખાયેલા) દરેક કેસ માટે અલગ પ્રોફોર્મા ભરો. આ પ્રોફોર્માની માહિતી પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતા અને આયુર્વેદ સંશોધન અધિકારી દ્વારા સંયુક્ત રીતે ચકાસવામાં આવી હોવી જોઈએ.

C. કેસના દસ્તાવેજીકરણ માટેનું પ્રોફોર્મા (દરેક કેસ માટે અલગ એક પ્રોફોર્મા)		
ક્રમ	**વિગતો**	**વિગતો/પ્રતિભાવ**
C.1	કેસ સંદર્ભ ક્રમાંક (ભાગ-I, વિભાગ C, ક્રમાંકનો સંદર્ભ આપવો.)	
C.2	દર્દી/વિષય નામ, ઉંમર અને લિંગ	
C.3	સંપૂર્ણ સરનામું	
C.4	નિદાન/રોગ (નૈદાનિક મૂલ્યાંકન)	
C.5	બીમારીનો સમયગાળો (સારવાર પહેલા)	
C.6	આપવામાં આવેલી સારવાર દવા/ઔષધયોગ/પ્રક્રિયા/વપરાયેલ સાધન, માત્રા અને અવધિ સાથે	
C.7	આધુનિક વૈજ્ઞાનિક તપાસ હાથ ધરવામાં આવી (હા/ના) જો હા, તો તારણો પેથોલોજિકલ, બાયોકેમિકલ, બાયોપ્સી, એક્સ-રે વગેરેની વિગતો.	
C.8	પરિણામ:સાજા થયા / સુધારો થયો / કોઈ ફેરફાર નથી / સ્થિતિ વધુ બગડી — મૂલ્યાંકનની તારીખ સાથે.	
C.9	અનુવર્તી વિગતો, જો કોઈ હોય તો	
C.10	પ્રતિકૂળ ઘટનાઓ/ઔષધની પ્રતિકૂળ પ્રતિક્રિયા/જટિલતાઓ, જો કોઈ હોય તો	
C.11	આયુર્વેદ સંશોધન અધિકારીની ટિપ્પણીઓ	

વિભાગ D-ઘોષણા

D1. CCRAS આયુર્વેદ સંશોધન અધિકારી દ્વારા ઘોષણા		
ક્રમ	**વિગતો**	**વિગતો/પ્રતિભાવ**
D.1	નામ	
D.2	હોદ્દો	
D.3	CCRAS સંસ્થા/કેન્દ્રનું નામ	
D.4	ક્ષેત્ર મુલાકાતની તારીખ	
D.5	ઘોષણા *હું જાહેર કરું છું કે આ ભાગ-II દસ્તાવેજીકરણમાં નોંધવામાં આવેલી વિગતો ઉપરોક્ત નામના પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતા સાથે સીધી વાતચીત દ્વારા યકાસવામાં આવી છે.*	

આયુર્વેદ સંશોધન અધિકારીની સહી:_____

હું, હસ્તાક્ષરિત પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતા, પુષ્ટિ કરું છું કે ઉપરોક્ત વિગતો યોગ્ય રીતે અને મારી સંમતિથી નોંધવામાં આવી છે.

તારીખ:_____ સ્થાન:_____

પરંપરાગત જ્ઞાન પ્રદાતાની સહી

સંલગ્ન ચેકલિસ્ટ: (A) યોગ્ય રીતે પૂર્ણ કરેલ ભાગ II ફોર્મેટ (વિભાગ B-D); (B) તમામ પસંદ કરેલા કેસોના દસ્તાવેજો માટે વ્યક્તિગત પ્રોફાર્મા (વિભાગ C); (C) કોઇ પણ દાવો કરેલા સાધનનું ચિત્ર/ફોટોગ્રાફ (B 33); (D) દાવા કરેલી પ્રક્રિયાનો ફોટોગ્રાફ/વીડિયો, જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં (B 4); E) અન્ય કોઇપણ સહાયક દસ્તાવેજો (પ્રમાણપત્રો, માનકીકરણ/સલામતી અભ્યાસ અહેવાલો, વગેરે)

પરિશિષ્ટ I

સીસીઆરએએસ સંસ્થાઓની યાદી

ક્રમ	સીસીઆરએએસ સંસ્થાઓનું નામ	સંબોધિત
1.	કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, નવી દિલ્હી	રોડ નં. 66, પંજાબી બાગ (પશ્ચિમ), નવી દિલ્હી – 110026
2.	રાષ્ટ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન ફોર પંચકર્મ, ચેરુથુરુથી	રાષ્ટ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન ફોર પંચકર્મ, ચેરુથુરુથી, ત્રિશૂર જિલ્લો, કેરળ – 679531
3.	કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, ભુવનેશ્વર	ભરતપુર, કલિંગ સ્ટુડિયો નજીક, ભુવનેશ્વર 751029, જિલ્લા-ખોરડા, ઓડિશા
4.	કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, કોલકાતા	4-સીએન બ્લોક, સેક્ટર 5, બિધાનનગર, કોલકાતા 700091
5.	કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, પટિયાલા	મોતી બાગ રોડ, પટિયાલા-147001
6.	રાજા રામદેવ આનંદીલાલ પોદાર (RRAP) કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, મુંબઈ	પોદાર મેડિકલ કેમ્પસ, ડૉ. એની બેસન્ટ રોડ, વર્લી મુંબઈ-400018, મહારાષ્ટ્ર
7.	નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઇન્ડિયન મેડિકલ હેરિટેજ હૈદરાબાદ	સર્વે નં. 314, રેવન્યુ બોર્ડ કોલોની, ગડ્ડીઆન્નારામ,હૈદરાબાદ – 500036,તેલંગાણા.
8.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, લખનૌ	INS-106, સેક્ટર-25, ઇન્દિરા નગર, લખનૌ-226016
9.	એમ. એસ. ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, જયપુર	ઇન્દિરા કોલોની, બાની પાર્ક, ઝોટવાડા રોડ જયપુર-302016
10.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન	આમખો, ગ્વાલિયર – 474009, મધ્ય પ્રદેશ,
11.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન	ન્યૂ રાજીવ નગર, પાયકાપુરમ, વિજયવાડા-520015 આંધ્ર પ્રદેશ
12.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન	ધરકુલ પરિસરની નજીક, વેંકટેશ નગરની નજીક, NIT કોમ્પ્લેક્સ, નંદનવન, નાગપુર – 440009, મહારાષ્ટ્ર
13.	કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન	12, ઉત્તરાહલ્લી માનવર્થે કવલ, ઉત્તરહલ્લી (હોબલી) બેંગ્લોર બેંગલુરુ દક્ષિણ (તાલુકો), કનકપુરા મેઈન રોડ, તાલઘટ્ટપુરા પોસ્ટ, બેંગલુરુ – 560109
14.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન	પૂજાપુરા, તિરુવનંતપુરમ, કેરળ 695012
15.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, પટના	આરએમઆરઆઈ બિલ્ડિંગ "ડી" બ્લોક, આગમ કુઆઁ, પટના-800007, બિહાર
16.	કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન	બોરસોજાઈ, બેલટોલા, ગુવાહાટી-781028

ક્રમ	સીસીઆરએએસ સંસ્થાઓનું નામ	સંબોધિત
17.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન ગંગટોક	તાદોંગ, ગંગટોક, સિક્કિમ – 737102
18.	પ્રાદેશિક આયુર્વેદીય સંશોધન સંસ્થા, ઈટાનગર	મિથુન ગેટ નજીક, ઈટાનગર-791111, અરુણાચલ પ્રદેશ
19.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, જમ્મુ	રાજિન્દર નગર, બન તાલાબ, જમ્મુ – 181123
20.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, મંડી	ગાંધી ભવન, મંડી-175001 (હિમાચલ પ્રદેશ)
21.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, અમદાવાદ	બ્લોક એ એન્ડ ડી, બીજો માળ, બહુમાળી ભવન, મંજુશ્રી મિલ કમ્પાઉન્ડ, ગિરધરનગર ઓવરબ્રિજની નજીક, અસરવા, અમદાવાદ 380004
22.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, રાનીખેત	સીસીઆરએએસ, થાપલા, ગનિયાદોલી, રાનીખેત, અલ્મોરા પિન 263645 (ઉત્તરાખંડ)
23.	કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, ઝાંસી	ગ્વાલિયર રોડ, ઝાંસી-284003 (ઉત્તર પ્રદેશ)
24.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, પૂણે	ગાંધી ભવન રોડ, કોથરુડ, પૂણે-411038 મહારાષ્ટ્ર
25.	કેપ્ટન શ્રીનિવાસ મૂર્તિ કેન્દ્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, ચેન્નાઇ	અરિગ્નાર અન્ના સરકારી હોસ્પિટલ કેમ્પસ, અરુમ્બક્કમ, ચેન્નાઇ-600106, તમિલનાડુ
26.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન કેન્દ્ર, અગરતલા ત્રિપુરા	135, રામનગર રોડ, નંબર 4, રાજ ભંડારની સામે અગરતલા અને ત્રિપુરા. પિનઃ 799002
27.	ડૉ. અયંતા લક્ષ્મીપતિ ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, ચેન્નાઇ	બીજો માળ, VHS કેમ્પસ, તારામણી, ચેન્નાઇ, તમિલનાડુ – 600113
28.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, પોર્ટ બ્લેર	ક્વાર્ટર નં. NGII - 1/3, યક્કરગાંવ (પોસ્ટ ઓફિસ),મ્યુનિસિપલ કોમ્પ્લેક્સ સામે, ગણેશ મંદિર પાસે, યક્કરગાંવ,પોર્ટ બ્લેર, દક્ષિણ અંડમાન – 744112
29.	ખનિજ અને દરિયાઇ ઔષધીય સંસાધનો માટે ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન સંસ્થાન, ગોવા	જૂની જીએમસી બિલ્ડિંગ, રાયબંદર, ગોવા, પિન-403006
30.	ક્ષેત્રીય આયુર્વેદ સંશોધન કેન્દ્ર, દીમાપુર નાગાલેન્ડ	CMO બિલ્ડિંગ, પ્રથમ માળ, જિલ્લા હોસ્પિટલ કોલોની, દીમાપુર, નાગાલેન્ડ – 797112